

Boshlang‘ich ta‘limda raqamli texnologiyalar asosida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari

Chartakova Honzoda Anvarjon qizi

Qo‘qon universiteti Andijon filiali

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalar asosida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Raqamli ta‘lim muhiti sharoitida tashkil etilgan mashg‘ulotlarning o‘quvchilar bilish faolligiga, tahliliy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalariga ta‘siri tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni pedagogik maqsadga muvofiq qo‘llash mexanizmlari, ularning ta‘lim samaradorligini oshirishdagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, boshlang‘ich ta‘lim, mustaqil fikrlash, pedagogik mexanizmlar, ta‘lim samaradorligi, kompetensiya.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются вопросы развития компетенции самостоятельного мышления учащихся начальной школы на основе цифровых технологий. Анализируется влияние занятий, организованных в условиях цифровой образовательной среды, на познавательную активность, аналитические и творческие способности учащихся. Раскрываются педагогические механизмы целесообразного применения цифровых технологий и их роль в повышении эффективности обучения.

Ключевые слова: цифровые технологии, начальное образование, самостоятельное мышление, педагогические механизмы, эффективность обучения, компетенция.

ABSTRACT: This article discusses the issues of developing independent thinking competence of primary school students based on digital technologies. The influence of

lessons organized in a digital educational environment on students' cognitive activity, analytical and creative thinking skills is analyzed. The pedagogical mechanisms for the effective use of digital technologies and their role in improving the quality of education are revealed.

Keywords: digital technologies, primary education, independent thinking, pedagogical mechanisms, educational effectiveness, competence.

KIRISH: Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarmoqda. Zamonaviy jamiyatda shaxs nafaqat ma'lum bilimlarni egallagan, balki o'z fikrini mustaqil shakllantira oladigan, muammolarni tahlil qila biladigan, tanqidiy va ijodiy fikrlashga ega bo'lgan bo'lishi zarur. Shu bois, boshlang'ich ta'lim bosqichidayoq o'quvchilarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biriga aylanmoqda. Boshlang'ich sinf — shaxsning intellektual, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishida muhim poydevor bo'lib xizmat qiladigan davrdir. Aynan shu bosqichda bolalarda o'qishga qiziqish, izlanish, savol berish, xulosaga kelish kabi ko'nikmalar paydo bo'ladi. An'anaviy dars jarayonida bu sifatlar ko'proq tayyor bilimlarni yod olish orqali shakllantirilgan bo'lsa, bugungi raqamli ta'lim muhiti o'quvchini faol subyekt sifatida jalb etishni, uni bilimlarni mustaqil izlashga undashni talab etmoqda. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayoniga kirib kelishi bilan o'qitish shakl va usullari sezilarli darajada boyidi. Interaktiv taqdimotlar, elektron darsliklar, onlayn platformalar, ta'limiy mobil ilovalar, virtual laboratoriyalar kabi vositalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiribgina qolmay, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali pedagogik resurs sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayoni o'z-o'zidan natija bermaydi. Muhimi, bu vositalarni didaktik maqsadga muvofiq, o'ylangan pedagogik mexanizmlar asosida qo'llashdir. Aks holda, raqamli vositalar faqatgina ko'rgazmali yoki ko'ngilochar xarakterda qolib ketib, o'quvchining fikrlash faolligiga yetarli ta'sir

ko'rsatmasligi mumkin. Hozirgi kunda boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha muayyan tajribalar mavjud bo'lsa-da, ularning aynan mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishga ta'siri, pedagogik mexanizmlari yetarlicha tizimli o'rganilmagan. Aksariyat hollarda o'qituvchilar raqamli vositalardan foydalanishda texnik jihatga ko'proq e'tibor qaratib, uning metodik asoslarini to'liq anglab yetmayotganligi kuzatiladi. Natijada ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmayapti. Shu boisdan, boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalar asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish va ilmiy asoslash bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo nafaqat pedagogika nazariyasi, balki amaliyot uchun ham katta ahamiyatga ega bo'lib, o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida zamonaviy yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, ularni joriy etish mexanizmlari hamda samaradorligini oshirish yo'llari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM: Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali pedagogik hodisa bo'lib, u bolaning shaxsiy faolligi, bilimga bo'lgan qiziqishi hamda ijodiy yondashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Mustaqil fikrlash kompetensiyasi o'quvchining nafaqat o'qituvchi tomonidan berilgan bilimlarni qabul qilishi, balki ularni tahlil qilishi, solishtirishi, umumlashtirishi va o'z xulosasini chiqarishi orqali namoyon bo'ladi. Raqamli texnologiyalar esa aynan mana shu jarayonlarni faollashtirishda kuchli pedagogik vosita sifatida namoyon bo'lib, ta'lim muhitini interaktiv, ochiq va izlanishga yo'naltirilgan holga keltiradi. Zamonaviy ta'lim amaliyotida raqamli resurslardan foydalanish o'quvchilarning bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi. Masalan, elektron darsliklar va interaktiv platformalar orqali o'quvchilar mavzularni faqat o'qituvchi izohi bilan emas, balki mustaqil o'rganish, video darslar ko'rish, testlar ishlash

va virtual mashqlarni bajarish orqali egallay boshlaydi. Bu jarayonda o'quvchi o'z bilimini baholaydi, xatolarini ko'radi va ularni tuzatishga harakat qiladi. Natijada o'qituvchi markazdagi shaxs emas, balki yo'naltiruvchi, maslahatchi rolini bajaradi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim muhiti o'quvchilarni erkin fikrlashga, savollar berishga va o'z nuqtayi nazarini bildirishga undaydi. Masalan, onlayn muhokama platformalari, virtual doskalar va ta'limiy ilovalar yordamida o'quvchilar o'z g'oyalarini ifodalash, tengdoshlari bilan fikr almashish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon mustaqil fikrlashning asosiy tarkibiy qismi bo'lgan muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun raqamli texnologiyalarni qo'llashda yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Ularning idrok etish, diqqat va xotira jarayonlari vizual va amaliy faoliyat orqali kuchliroq shakllanadi. Shu sababli animatsiyalangan topshiriqlar, rang-barang grafiklar, qisqa videolar, o'yin elementlari bilan boyitilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning diqqatini jalb etibgina qolmay, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Masalan, muammoli vaziyatlar asosida tuzilgan interaktiv o'yinlar bolani yechim topishga, variantlarni solishtirishga va xulosa chiqarishga majbur qiladi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan topshiriqlar tizimi o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi. O'quvchilar rasm chizish, qisqa matnlar yozish, slaydlar tayyorlash, oddiy taqdimotlar yaratish orqali o'z fikrini mustaqil ifodalashni o'rganadi. Bu jarayon ularni nafaqat ijodiy fikrlashga, balki mas'uliyat bilan ishlashga ham o'rgatadi. Chunki yaratilgan har bir mahsulot ularning shaxsiy mehnati natijasi sifatida baholanadi. Mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda refleksiya jarayonining ahamiyati ham katta. Raqamli platformalarda amalga oshiriladigan onlayn testlar, so'rovnomalar, baholash dasturlari orqali o'quvchi o'z bilim darajasini ko'rib chiqadi, qaysi mavzuni yaxshi, qaysi mavzuni sust o'zlashtirganini anglaydi. Bu esa unda o'z-o'zini tahlil qilish, xulosaga kelish va kelgusi faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida ta'lim jarayonini individuallashtirish imkoniyati kengayadi. Har bir o'quvchi o'z qobiliyati, qiziqishi va tayyorgarlik darajasiga mos topshiriqlarni bajarish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa mustaqil fikrlash kompetensiyasining rivojlanishida

muhim omil bo'lib, o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, muvaffaqiyatga erishish istagini kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalarni samarali qo'llash o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning muhim pedagogik mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayon o'qituvchining metodik mahorati, ta'lim muhiti va o'quvchilarning faolligi uyg'unligida amalga oshirilgandagina yuqori natijalarga erishish mumkin.

HULOSA VA TAVSIYALAR: Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida raqamli texnologiyalar bu jarayonda nafaqat yordamchi vosita, balki ta'lim mazmunini boyituvchi, o'quvchini faol subyekt sifatida shakllantiruvchi asosiy pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Raqamli muhitda tashkil etilgan darslar o'quvchilarda tahlil qilish, xulosaga kelish, muammoni mustaqil hal etish va o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy ta'lim jarayonida ko'proq tayyor bilimlarni berishga urg'u qaratilsa, raqamli texnologiyalar asosidagi ta'lim muhiti o'quvchini bilimlarni izlashga, o'rganishga va ularni qayta ishlashga undaydi. Natijada o'quvchining bilishga bo'lgan ehtiyoji kuchayadi, u o'z faoliyatini mustaqil rejalashtirishga, maqsad qo'yishga va natijani baholashga o'rganadi. Bu esa mustaqil fikrlash kompetensiyasining barqaror shakllanishiga xizmat qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib borilgan pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar yordamida tashkil etilgan mashg'ulotlarda bolalarning darsga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada ortadi. Ular faqat eshituvchi emas, balki izlovchi, yaratuvchi va baholovchi sifatida ishtirok etadi. Bu jarayonda o'quvchilar o'z fikrini ochiq ifodalashga, bahs-munozaralarda qatnashishga, turli qarashlarni solishtirishga odatlanadi. Natijada muloqot madaniyati, o'z fikriga ishonch va mas'uliyat hissi shakllanadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini individuallashtirish imkonini yaratib, har bir o'quvchining qobiliyati va tayyorgarlik darajasini hisobga olishga yordam beradi. Bu holat o'quvchilar orasidagi tafovutlarni yumshatadi, bilimlarni egallash jarayonida adolatli

muhitni ta'minlaydi hamda har bir bolaning muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini oshiradi. Ayniqsa, mustaqil ishlashga moyil bo'lmagan o'quvchilar ham raqamli vositalar orqali o'z faoliyatiga nisbatan qiziqish bildirishi kuzatildi. Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, boshlang'ich ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni berish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi. Avvalo, har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi raqamli pedagogika asoslarini chuqur o'zlashtirishi zarur. Bu borada malaka oshirish kurslari, seminar-treninglar va metodik qo'llanmalar orqali o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini muntazam rivojlantirib borish muhim ahamiyatga ega. Ikkinchidan, dars jarayonida qo'llaniladigan raqamli resurslar tasodifiy emas, balki aniq pedagogik maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Har bir elektron topshiriq, test yoki interaktiv mashq o'quvchining tahliliy va mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak. Uchinchidan, raqamli texnologiyalarni joriy etishda yosh xususiyatlarini inobatga olish zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun murakkab texnik interfeyslar emas, balki sodda, rang-barang, o'yin elementlari bilan boyitilgan dasturlarni tanlash tavsiya etiladi. To'rtinchidan, baholash jarayonida raqamli vositalardan foydalanish orqali o'quvchilarda o'z-o'zini nazorat qilish va refleksiya ko'nikmalarini shakllantirish maqsadga muvofiq. Onlayn testlar, elektron kundaliklar va interaktiv so'rovnomalar bu borada samarali natija beradi. Beshinchidan, ota-onalarni ham raqamli ta'lim jarayoniga jalb etish zarur. Uy sharoitida bolaning mustaqil ishlashini qo'llab-quvvatlash, raqamli resurslardan to'g'ri foydalanish bo'yicha tavsiyalar berish ta'lim samaradorligini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalar asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish nafaqat bugungi kun ehtiyoji, balki kelajak ta'limining muhim strategik yo'nalishidir. Ushbu jarayonni to'g'ri tashkil etish orqali jamiyatda mustaqil, faol va raqobatbardosh shaxsni tarbiyalashga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

To'rayev A.A. Raqamli ta'lim muhitida mustaqil ta'lim jarayonlarini pedagogik loyihalashtirish. Ilmiy maqola, Journal of New Century Innovations. URL: <https://scientific-jl.com/new/article/view/8555> scientific-jl.com

Shodiyev F.T. & Yuldasheva S.X. Ways to develop the skills of future primary school teachers in using digital pedagogical technologies. EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements (2025). URL: <https://brightmindpublishing.com/index.php/ev/article/view/1049> brightmindpublishing.com

Kholikov K.T. Digital Technologies in The Education System. European International Journal of Pedagogics (2025).

URL: <https://inlibrary.uz/index.php/eijp/article/view/82248> Inlibrary

Shopulatova N.O. The Role of Digital Technologies in Modern Pedagogy. Наука и инновации в системе образования (2024). URL: <https://inlibrary.uz/index.php/sies/article/view/51005> Inlibrary

Atajonova S.B. & Ostanaqulov X.M. The role and effectiveness of digital technologies in primary education: a study of urban and rural schools in Uzbekistan. IQRO Journal (2025). URL: <https://inlibrary.uz/index.php/iqro/article/view/72571> Inlibrary

Voxid T.J. On of digital technologies in education and its importance in the development of socio-cultural competencies. International Journal of Pedagogics (2024). URL: <https://inlibrary.uz/index.php/ijp/article/view/47646> Inlibrary

Kamronbek F.B. & Jamalova N.U. Raqamli texnologiyalarning pedagogika fanida tutgan o'rni. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi (ilmiy jurnal).

URL: (maqola onlayn ko'rinishda) <https://scientific-jl.org/tal/article/view/7916>

Научные журналы